

פסוקי שמע ישראל

אורח אורח

התיצבו וראו את ישועת ה' אשר יעשה לכם היום יד, יג

1 על פסוק זה המשיל המגיד מדובנא משל נפלא:
בעיר אחת חי עשיר גדול ולו בת יחידה. בהגיע זמנה פנו שדכנים רבים
לאבי הנערה בהצעות שונות כמעלתה אולם האב דחה את כולם. מחפש
הוא לבתו - כך אמר - בחור כליל המעלות!
לבסוף נמצא חתן כזה מופלג בתורה ובמידות טובות אלא שהיה זה בן
עניים, אולם לעשיר לא היה הדבר מעלה ולא מוריד, שהרי באוצרותיו
היה כסף רב די והותר.
כאשר ברר החתן על חותנו לעתיד הפליגו הכל בעושרו הרב ואף טרחו
לספר כי לגביר יש אוסף נפלא של כלים, קערות, צלחות וסכו"ם מעוטרים
באבני חן, עין לא ראתה כמותן.
11 כעבור זמן לא רב נחוגה מסיבת האירוסין והעשיר, ברצותו להרשים את
משפחת החתן, הורה לעבדיו להשתמש לסעודה בכלים מתוך האוסף היקר.
החתן, שלא הורגל במזון כה משובח ובשפע כזה, לא סם לבו כלל אל
כלי האוכל המעוטרים, אלא מילא פיו במעדנים ואכל...
כעבור זמן פנה פעם החתן לחמיו ואמר: חותני היקר, שמעתי כי
16 באוצרותיך מצוי אוסף כלים נהדר האם אוכל לראותו?...
מה?!... - נדהם העשיר - האם לא שמת לב כלל לכלים הנהדרים בהם
הוגשו המעדנים בשמחת אירוסין?!...
אודה על האמת - השיב החתן בבושה - לא שמת לי לב כלל אל מערכת
כלי האוכל...
21 כן הוא גם הנמשל - אמר המגיד מדובנא - משה רבינו ידע כי בני
ישראל היוצאים ממצרים ידועי סבל ועבודת פרך שנים כה רבות, ואף
כעת הינם מבוהלים מהמצרים הרודפים אחריהם, משום כך הזהירם ואמר:
"התיצבו וראו את ישועת ה' אשר יעשה לכם היום", אל תסיחו דעתכם,
אלא הביטו אל הניסים הנפלאים - גבורותיו של הקדוש ברוך הוא!

11
וקרא
לעבד
עיר
א

21

22

תפס קיים

יגדי בשלה פרעה את העם ולא נחם וגו'. (י"ג יז)

17 כשיצאו ישראל ממצרים חשב הקב"ה מחשבות בעצה, אם להוליכם
דרך המדבר או דרך ארץ פלשתים. והמפק ה' שקול: חלקי בונה וסותר
בשתי הדרכים.
6 הצד החיובי שבדרך פלשתים הוא, כי אם יוליכם דרך ארץ מיושבת
יהי' להם מה לאכול, אבל מאידך גיסא הסכנה גדולה לכל ישמעו בין
הפלשתים, כי הלא מ"ט שערי טומאה יצאו ולטומאה ילכו, ומי זה יערוב
שלא יתערבו ביניהם ושיאבנו ללכת לחר סיני לקבל התורה?
והחיוב והשלילה שבדרך המדבר היא, כי טומאה אין שם, "מה
מדבר טהור", אין שם געולי עכו"ם ועובדיהם, אבל לעומת זה, הלא
המדבר ארץ לא זרועה, ובארץ ערבה ושוחרת, מאין ימצא להם לחם ובשר?
11 עד שלבסוף החליט הקב"ה, שיותר טוב לפנינו להוליכם דרך המדבר
הטהור, ולא לנחותם דרך ארץ פלשתים הטמאה, כי יש סכנה פן יבולע
להם מטומאת הפלשתים, אחרי אשר נצולו מלהשתקע בני' שערי טומאת
מצרים. ומעכשיו השאלת, היא רק, מאין יתפרנסו? ואהי' א"כ מוכרח -
אמר הקב"ה - לתת להם מן המדבר, לחם מן השמים, דרך נס, ובלבד
16 שלא ירדו שוב מטומאה לטומאה.
ומכאן תשובה לכל אלה המוכרים א"ע לעבודה שהיא זרה לדת
ישראל ולהורתו כשביל פרנסה. ואם לששנים רבוא אפשר הי' להוריד
לחם מן השמים, לחם אכירים, עאכו"כ שגם לחם יוכל לתת לכל מי שישמור
מצותיו חוקותיו ותורותיו, ובלבד שלא ילך אחרי ההבל א.

1

וכה הי' מבאר מאמרם ז"ל קשים מזונותיו של אדם כקריעת ים סוף
שסחים ק"ח). והדברים צריכים באור, כלום הי' קשה לפני הקב"ה לקרוע
את הים? והלא במאמר אחד יכול לברוא כל העולם כולו! וכן הדין במזונותיו של
אדם. והיפלא מד' דבר?

אלא השתוות הענינים של קריעת ים סוף ומזונותיו של אדם הוא באופן
זה, שעל האדם להשתדל בעניני פרנסתו עד מקום שידו מגעת, וכמו שאמרו
ז"ל יכול יושב בטל, ת"ל וברכך בכל אשה תעשה, וכן הי' הענין ביצי"מ, שהקב"ה
אמר למשה, דבר אל בני ישראל ויסעו, עליהם לרדת אל הים עד מקום שאפשר
ללכת בדרך הטבע, או אז יבקע הים לפניהם, ככתוב אח"כ ואתה הרם את מטך
וגו', כי כן דרך הגם, שמופיע בכל זהרו אחרי אשר הטבע כלה מלאכתו.
ובאופן זה שווים הם מזונותיו של אדם וקריעת ים סוף, קשים הם
תחלתם, ואין אדם יודע כמה משתכר אמרו ז"ל, אבל הצד השווה שבשניהם
הוא שעל האדם להתחיל וברכת ד' תבוא אח"כ.

3
הצרכי
pe

שתי מלחמות אחר יציאת מצרים

אף שיצאו בני"י ביד רמה מארץ מצרים לא היו יכולים לנוח כי עדיין
שמור עליהם הרעה מבחוץ ומיד תיכף אחר היציאה והגרוש ממצרים נתהפך
לב מצרים והתחרטו על מה שישראל יצאו ובפרט ביד רמה והתורה מעיד
והנה מצרים נוסע אחריהם לכבשם ולהחזירם ומצד השני עומד הים לכלותם
ונעשו לדי' כתות על הים אבל משה רבינו אמר להם אל תראו כי הי' נלחם
לכם במצרים ואתם תחרישון ואח"כ נאמר באותו פרשה ויבא עמלק וילחם
עם ישראל ברפידים. ושם נאמר דאמר משה ליהושע בחר לנו אנשים וצא
הלחם בעמלק. והדבר מאד מוקשה דלמה במלחמה ראשונה נאמר לא תעשו
דבר אלא תחרישון כי די' ילחם לכם אבל כאן הוצרך לצוות ליהושע לבוא
למלחמה עם עמלק. וזהו באמת תמיהתו של יתרו שבא להתקרב לישראל
והוא עומד ומשתומם ואינו יכול להבין למה אמר להם משה אל תדאגו,
אתם יכולים להחריש והשם יעשה מלחמה בשבילכם וזהו שכתב רש"י על
וישמע יתרו דכתב מה שמועה שמע ובה שמע קריעת ים סוף ומלחמת עמלק
והיציג הסתירה דלקריעת ים סוף אמר די' ילחם לכם ולמלחמת עמלק אמר
ליהושע לצאת ולהלחם וכמה שונה סכנה זאת מזאת ולמה תבדילם משה.

4
הקצת
שמן הטוב
זמ' כג"ג - ע

והתירוץ הנכון על קושיא זאת היא דשונה בהחלט גמור הסכנה על גופן
של ישראל ממה שהוא סכנה על יהדות ורוחניות שלהם דאם הסכנה בא רק
על גופן של ישראל אין לנו אלא לבטוח בשם כי די' ילחם לכם והוא מגין
על גופן של ישראל שח"ו לא יבוא להם אכדון אבל כשהדבר נוגע למה
שהוא יראת שמים ולרוחניות ישראל אז א"א לישוב בשקט ולהאמין שהקב"ה
יצונן אלא מחוייב כל אחד ללחום עם שונאי ישראל החושבים להעביר את
ישראל מדתם ומדעתם. דאז כל אחד צריך לצאת בחרב ולעשות כל מה
שבידו ללחום נגד שונאי הדת והאמונה

איך משתחררים מההשפעה השלילית

זה עתה חגגנו את חג הפסח, וחווינו מחדש את קריעת ים סוף. הנה עם ישראל
יוצא ממצרים, אחרי שהקב"ה הכה את המצרים בעשר המכות. עמוד הענן
ועמוד האש מובילים אותם אל המדבר. יש חלקים בעם שאחרי כל הניסים
כבר התחזקו מאוד באמונת ד', דבקו בו, וגם במשה האמינו. אך גם יש חלקים
אחרים, שההשפעה הורה של המצרים במשך השנים הרבות שעם ישראל היה
שרוי ביניהם, פעלה פעולה חזקה עליהם, עד שאפילו בעת הזאת, אחרי המכות,
לא הצליחו להשתחרר ממנה. הם התחלקו לכיתות כיתות והיו ויכוחים. היו
כאלה שאמרו שכל המהלך הזה הוא מהלך מוטעה, מפני שיש בו סכנה גדולה.
כיל מכה שהקב"ה נתן למצרים, הרעידה את נפשם. הם חששו שעכשיו המצרים

5
כ"כ "דמאן הנה"
כ"כ דמאן חלוא
כ"כ יזקה דמאן

1 יתנקמו בהם ויציקו להם עוד יותר. העם ראה שבכל פעם שהקב"ה מביא מכה נוספת, המצב מחמיר. כל מכה שבאה על המצרים, רק הבהילה יותר את האנשים האלה. הם טענו שבשם עם ישראל נעשות פעולות כוחניות; שהפעולות האלה פוגעות במצרים יותר מדי. הם חששו שהעולם כולו יתקומם נגד עם ישראל, וירדוף אותו ודיפות קשות.

6 ב כברים אלה מזכירים את דברי המדרש שזו בדיוק הייתה טענת המצרים על ישראל: שהם טבעו בים, אף על פי שהם הצילו את ישראל בעת שבכל העולם היה רעב. המצרים טענו שקיבלו את עם ישראל יפה, ואחר כך אפילו נתנו להם עבודה; "סידרו להם עבודה", לבנות ערי מסכנות, והנה הם יוצאים ממצרים, ונוטלים מהמצרים את כל הרכוש! גם בין היהודים היו שהזדהו עם טענות אלו של המצרים, ובכל עת שהתרחש נס, התחזקה אצלם גישה זו וגבר חששם שהצרה תגדל. הם סברו שבכל שהמצרים יוכו יותר, כן יהיה נורא יותר. לכן הם הסיקו שצריך "להסתדר" עם המצרים. צריך להבין את דאגתם. לעומת כל הטענות האלו נוכל אנחנו לטעון: אבל המצרים כל כך רעים אלינו, ומדוע עלינו לדאוג להם?! גם על כך יש לאוהדי מצרים תשובה: המצרים היו כל כך רעים אלינו מפני שהם חששו שמא נתערבב ביניהם, ונהיה חלק מהם. הם לא רצו לפגוע במסורת העתיקה שלהם, ומאידך גיסא הם חששו "והיה כי תקראנה מלחמה, ונוסף גם הוא על שנאינו" (שמות א, י). המצרים נאלצו לעשות זאת מתוך התגוננות. הם היו מוכרחים להחזיק אותנו ביד חזקה, בעבודת כזו, מפני שלא הייתה להם כל ברירה אחרת. אותם יהודים חשבו כי באמת אנחנו אשמים בזה. היינו צריכים להיפתח יותר למצרים. אילו זכינו לאמונם של המצרים, כל היחסים היו שונים, היינו צריכים לצעוד כמה צעדים בוני אמון לקראתם. ישראל אשמים בכל המצב הזה שהמצרים מדכאים אותם. הכל הוא מפני שישראל מתבודדים, הולכים בדרכם העצמאית. הם מסוכנים. הם נטע זר.

26 כשיש השקפת עולם כזאת, כל מה שיקרה לא יעזור. גם אם יעשה הקב"ה ניסים רבים ונפלאות גדולות, דבר לא יעזור. כל נס מתפרש לשלילה. כל מכה שהמצרים מקבלים מתפרשת לפי השקפתם של מצדדי מצרים, כמתחתית יתר שאנו מותחים את היחסים בינינו לבין העמים. הם חוששים מהריחוק שאנחנו מתרחקים מהמצרים ומאומות העולם ומסכנים את קיומנו. מה לעשות לנוכח התופעה הזו? כשאדם מסגל לעצמו מבט עקום, כל מראה יפה שאתה מראה לו, כל הסבר יפה שתסביר לו, לא תשכנע אותו, מפני שהכל מתקבל אצלו בצורה עקומה. תראה לו דבר ישר והוא יראה אותו עקום. איך משכנעים אנשים כאלו? איך מזיזים אותם מדעתם המשובשת הזו? איך משחררים אותם מן האמונה המשובשת והעקומה ש"נתקעה" להם בראש, האמונה במין שלום שקר כזה עם המצרים? ובכן, מה עושים?

36 צריך במצב כזה לשנות את המבט, אבל איך משנים את המבט? בכל הסברות שאתה מסביר, ומנסה לשכנע, אתה מרחיק את עצמך עוד יותר. במקרה כזה לכאורה אין ברירה אלא לתת מעין מכת חשמל. אם מחשבת האדם השתבשה, ונחיתה מבולבלת כל כך, צריך להפסיק אותה ולהתחיל הכל מחדש. יש לתת מין מכה נוראה כזאת, מזעזעת, פסיכולוגית או פיזית, שתוציא את האדם

(6) פ

1 | משיווי המשקל שלו. הוא יאבד בכלל את קו המחשבה שלו ורק כאשר הטבע
הבריאי ישוב אליו, הוא יתחיל לחשוב ולהתנהל באופן בריא. הקב"ה צריך לתת
מכה מיוחדת במינה, וכך מתרחשים הדברים בקריעת ים סוף. ד' מעמיד את
עם ישראל בפני מצב של סכנת מוות גמורה, מוחשית, ברורה, מיידית, ואימת
מוות נופלת על כולם. עם ישראל עומד באמצע. בתווך. הים מצד אחד, ומצרים
נוסעים אחריהם מצד שני. איך מקום שאפשר לברוח אליו. הנה המוות מגיע
מיד. כל ישראל רואים את הדבר הזה, ומזדעזעים. כשאדם נמצא במצב כזה
הוא כבר ממש עומד ואומר וידוי, ופורצת מפיו צעקה של פחד מוות. המצב
נואש עד כדי כך שהמאמינים התבלבלו אף הם, והם שואלים את עצמם: מה
יהיה על כל הדרך שהתקדמנו בה? מה יהיה עם כל המהלך שחשבנו כי אנו
צועדים בו? מה יהיה על כל התקוות, על כל השאיפות העתידיות של האומה,
על כל האמונה של האומה? עכשיו מצרים הורסים את הכל! עכשיו אנחנו
עומדים בפני מוות בטוח. הכופרים ודאי התבלבלו לגמרי. המתלבטים, אנשי
השלום, אנשים שחשבו שהדרך הזו של יציאה ממצרים בצורה כזו אינה טובה
ואינה בריאה, אלה שסברו שצריך לשוב למצרים, שצריך להשתעבד אליהם,
נדהמו מכל המצב, ובוודאי מרדיפת המצרים אחריהם. כולם היו נתונים לזעזוע
עמוק. הקב"ה העמיד את ישראל במצב כזה שאין מוצא ממנו.

7

ממעמקים קראתיך

הדברים מומחשים בדרך ציורית מאוד בדברי חז"ל על הפסוק: "יונתי בחגוי
הסלע בסתר המדרגה הראיני את מראיך השמיעיני את קולך כי קולך ערב
ומראיך נאוה" (שיר השירים ב, יד) ברש"י שם (על פי מכליחא בשלח, ב):
זה נאמר על אותה שעה שרדף פרעה אחריהם והשיגם חונים על הים,
ואין מקום לנוס לפניהם מפני הים, ולא להפנות מפני חיות רעות. למה
היו דומין באותה שעה? ליונה שבורחת מפני הנץ ונכנסה לנקיקי
הסלעים, והיה הנחש נושף בה. תכנס לפנים - הרי הנחש. תצא לחוץ
- הרי הנץ. אמר לה הקב"ה: "הראיני את מראיך" - את כשרון פעלתך,
למי את פונה בעת צרה.

די! זהו. אלה הרגעים האחרונים. צריכים להיפרד מהחיים. הרגשה זו ממלאת
את כל התודעה. האנשים נפרדים מילדיהם; מכל משפחתם. כל המחשבות
שיכולות לצוץ בשעה שאדם עומד בפני תחושה של מוות קרב והולך ממלאת
אותם. הזעזוע נורא.

כתוצאה מן הזעזוע הזה, מסכנת המוות הבטוחה, כביכול, ההולכת וקרבה,
פורצת זעקה הבאה מהמעמקים היותר פנימיים, ומסלקת את כל השכבות
החיצוניות, את כל הפילוסופיות, את כל המחשבות, את כל ההשקפות. פתאום
הנשמה קופצת החוצה - "וייראו מאוד ויצעקו בני ישראל אל ד'" (שמות יד, ט).
זו הייתה הדרך היחידה לגרום לעם ישראל, לחלקים המדולדלים שלו, וגם
לחלקים הטובים שבו, להעמקת האמונה. רק בדרך הזאת היה אפשר להגיע
לתוצאה זו. דווקא ממצב כזה של חוסר אונים מוחלט, של סכנת מוות מוחלטת,
של דרך ללא מוצא, של רגע כזה של פגישה עם האמת, עם ישראל מגלה את
אלוקיו.

קריעת ים סוף חדשה

הקב"ה פועל שתי פעולות הפכיות בבת אחת: בתחילה - מוריד את ישראל מאיגרא רמא לבירא עמיקתא, ומיר אחר כך, מעלה אותם מבירא עמיקתא בחזרה לאיגרא רמא. באופן מידי מתרחש הנס הגדול הזה, שהקב"ה מוציא את ישראל מהסכנה. אך לא רק מוציא את ישראל מן הסכנה, אלא "וירא ישראל את מצרים מת על שפת הים" (שמות יד. ל). כל האנשים בעלי השקפת העולם של "מה יהיה", ושל "מה המצרים יעשו לנו" וכו', רואים עתה את מצרים "מת על שפת הים", ואז מיד: "וירא ישראל את היר הגדולה אשר עשה ד' במצרים, וייראו העם את ד' ויאמינו בד' ובמשה עבדו" (פס' לא). או אז מתפרצת האמונה במשה ובדרך שהלכו בה, ומתבררת האמונה בדרך הנסית הזאת, שבעצם אינה כוחנית, והיא בלתי מזיקה, אך היא הדרך האמתית, דרך הישר, הדרך הבונה, הדרך שברכד רבה טמונה בה. יש לי תחושה שגם אנחנו נמצאים במעין מצב כזה. נפוצות בציבור השקפות עולם כאלה, שכל ההסברים שבעולם לא יועילו להפריכן. הראש מבין את המציאות בדרך עקומה, המבט מעוות וככל שאתה מסביר יותר מתהפכים דברייך בסברה של האנשים שחושבים ההיפך. כל סברה שאתה חושב שהיא לטובתך, הם מפרשים אותה לטובתם. איך משנים את המבט הזה?

8
ש

הקב"ה מוליך אותנו לדרך כזאת שהיא ללא מוצא, למין קריעת ים סוף חדשה. אנחנו הולכים, רצים, כלפי קיר אטום, לדרך סגורה, שבקצה שלה ניצב קיר או שפעור בסופה פי תהום. רבים הם שרצים אל הקיר הזה או לעבר התהום, ואינם שמים לב לאן הם רצים, וכך יהיה עד שנגיע לרגע הזה, הקריטי, שיעמיד אותנו בפני המציאות הברורה, שאיך לנו שום דרך אחרת, אלא לזעוק אל ד'. הזעקה הזו בונה את כל צדדי הכוחות: את המאמינים היא הופכת למאמינים גדולים יותר, ואצל האחרים היא מעוררת את האמונה שטרם נתגלתה אצלם. מצב כזה יוצר הכרח. הוא מכריח את הנשמה הפנימית להתגלות, וכך פורצת האמונה הפנימית שבתוך ישראל מן המעמקים. מי יודע אם לא בדרך הזו הולכים גם אנו. זה כמו בקריעת ים סוף; ואנחנו מקווים שהזעזוע ייגרם רק מן הפחד ובסופו של דבר יתהפך המצב, ורק האימה תהיה מספקת בשביל לזעזע. במובן מסוים הדבר קשה יותר מהמציאות הקשה, שהרי "הרהורי עבירה קשים מעבירה" (יומא כט, א), והרהורים של פחדים יותר קשים לפעמים מהצרות עצמן, אבל הביטחון בד' הוא שמרגיע.

16

17

26

והנה, כשהיו ישראל במדבר פירנס אותם הקב"ה במאכל נסיי - במן, וכשנכנסו לארץ פסק מהם המן²³. הקשה ר' אברהם אזולאי סבו של החיד"א בספרו חסד לאברהם²⁴, למה פסק המן בכניסתם של ישראל לארץ, למה בארץ ישראל יגרע מהם המן הרוחני? ועוד יש להקשות על עצם ירידת המן, למה עשה עמהם הקב"ה נס שהוא מחוץ לגדר הטבע להוריד להם לחם מן השמים, למה לא עשה להם נס בתוך הטבע שיגדלו במדבר ירקות ופירות? ותירץ, כי הקב"ה ביקש להכליע באיבריהם של ישראל מקדושתו, ואי אפשר היה לעשות זאת על ידי ירקות ופירות שיגדלו במדבר. כי המדבר חשוב כארץ העמים, והפירות הגדלים בארץ העמים גדלים בטומאה²⁵, ואינם ראויים לקבל רוחניות הקדושה, כי אין גוף (הירק) הטמא נעשה כלי לקבל רוחניות הקדושה. ועל כן נתן להם הקב"ה המן מן השמים. אבל ארץ ישראל ארץ הקודש היא, והשכינה השוכנת בתוכה פזורה בכל הארץ. ואותה רוחניות שהיתה כמן, נתלבשה בפירות ארץ ישראל היונקים מקדושת השכינה ועל כן לא היה צורך כמן בארץ ישראל.

9
הש"ס
הא"ב
מ"ג
ש"ו קט"ו

טעם שני הוא, כי מהידוע שיש הבדל בין א"י לשאר ארצות כי בא"י הגשמים יותר מצוין מבארץ מצרים או שאר ארצות. והנה בארץ מצרים מאחר שאין הגשמים מצוים שם על כן צריכין עובדי האדמה להשקות השדות של תבואה כרגליהם כמו שמשקין את גן הירק, ומאחר שיש להם כל כך טורח גדול בשדות פטרם התורה מן תרומות ומעשרות כי אין שורת הדין נותן שיתן חלק למי שלא עמל בו. אבל א"י שהגשמים יורדין שם בעתם ואין לבעל השדה כל כך טורח גדול בהשקאת השדות, ואע"פ שיש לו טורח הוריעה והחרישה ושאר מלאכות שבשדה מ"מ יש גם להקב"ה חלק בשדה מצד שהוא ית' נותן מטב' בעתו. ע"כ דין הוא שיתנו מחלק גבוה לכהנים וללוים משרתי אלהינו כי משלחו גבוה הם זוכים.

(10)
 ט"ו י"ד
 ג' א"ב
 כ"ו ע'

1 (ט) ויאמר משה אל יהושע נראה מכאן * כי משה מיום היותו לפניו * היה קורא אותו יהושע. וכן כתוב וישמע יהושע את קול העם * והכתוב שאמר בענין המרגלים ויקרא משה להושע בן נון יהושע * למבראשונה * ידבר, הודיענו כי זה הושע בן נון אשר בחרו במרגלים הוא אשר קראו משה יהושע. ובדברי רבותינו * שאמר יהושיעך מעצת מרגלים להגיד כי בעבור זה המעשה שהיה משה יודע שהוא עתיד ללכת עם המרגלים קרא לו השם הזה. או נאמר כי אז קבע לו משה אותו השם בפני העדה שלא יקרא שמו עוד הושע ויהי שמו יהושע * והטעם שצוה משה את יהושע להלחם בעמלק בעבור שיתפלל הוא בנשיאות כפים על ראש הגבעה. ועלה שם כדי שיראה את ישראל הנלחמים וישים עינו עליהם לטובה. וגם הם יראו אותו פורש כפיו השמימה ומרבה בתפלה ויבטחו בו ויוסיפו אומץ וגבורה. ובפרקי ר' אליעזר * עוד כל ישראל יצאו * חוץ לאהליהם וראו את משה כורע על ברכיו והם כורעים על ברכיהם. נופל פניו ארצה והם נופלים על פניהם ארצה. פירש את ידיו * לשמים והם פורסים את ידיהם לשמים. כשם * ששלח צבור מתפלל כך כל העם עונין אחריו והפיל הקב"ה את עמלק ואת עמו ביד יהושע * ואם כן * יהיה טעם ומטה האלהים בידו לומר כי כאשר עלה על ראש הגבעה וראה את עמלק נטה ידו במטה להביא עליהם מכות דבר וחרב ואבדן * כענין הנאמר ביהושע נטה בכידון אשר בידך אל העי כי בידך אתננה * כי בעת היותו מתפלל וכפיו פרושת העינים לא יהפוש בידו דבר. והיה כל הענין הזה שצוה משה רבינו מפני שהיה עמלק גור איתן וזקוק מאד * וישראל אינם מלומדי מלחמה ולא ראו אותה מעולם כאשר אמר פן ינחם העם בראותם מלחמה * והוא עיף ויגע ככתוב במשנה תורה * על כן פחד מהם והוצרך לכל התפלה והתחנה הזאת. ונתכן שפחד משה פן יתגבר בחורבו מפני היותו עם נוחל החרב מברכת הזקן שאמר לו ועל חרבך תחיה * כי המלחמה מן המשפחה הזאת היא הראשונה והאחרונה לישראל. כי עמלק מזרע עשו * וממנו באה אלינו המלחמה בראשית הגוים * ומזרעו של עשו היה לנו הגלות והחרבן האחרון. כאשר יאמר רבותינו * שאנחנו היום בגלות אדום. וכאשר ינוצח הוא ויחלש הוא ועמים רבים אשר אתו ממנה נושע * לעולם. כאשר אמר ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה * והנה כל אשר עשו משה ויהושע עמהם בראשונה יעשו אליהו ומשיח בן יוסף * עם זרעם על כן התאמץ משה בדבר:

(11)
 כ"א י"ן

אילן אילן כמה אברכך — כי האדם עץ השדה

1) **איתא** במשנה ריש מס' ר"ה "באחד בשבט ר"ה לאילנות כדברי ב"ש וב"ה אומרים בחמשה עשר ב". צדיקים ראשונים הרעישו במעלת גדול יום זה, כשהם מתבססים על דברי הפסוק "כי האדם עץ השדה לבוא מפניך כמצור" (דברים כ, יט). ר"ה לאילן במשנת חסידים נחשב לתאריך מסוים, בו ניתן להגיע לשלימות המתאימה לתכונתו של יום זה, כהתאם להקבלה הנלמדת מן הפסוק בין האדם לעץ השדה. ראוי לעמוד על תכונותיו המסוימות של העץ, ולהקיש מהן לתכונות האדם, ולנדרש ממנו.

(12)

אלה הם
 ג' א"ב
 ט"ו ע'
 ט"ו ע'

ולביאור הענין אביא את משאו הגדול של כ"ק האדמו"ר מגור זצ"ל בעל "פני מנחם" עוד מהיותו ראש ישיבת "שפת אמת". האילן (עץ) נבדל במהותו ובהגדרתו מכל שאר הצומחים בכמה וכמה תכונות. הגדרת תכונתו העיקרית של האילן מצויה במס' ברכות (מ, א) שם מתבאר במשנה שפירות האילן חלוקים משאר הפירות בברכותיהם. בעוד שעל כל הצומח מברכים "בורא פרי האדמה" על פירות האילן יש לברך ברכה מיוחדת "בורא פרי העץ", משום חשיבות האילן (ע"י משנ"ב סי' רב כביה"ל ד"ה פה"ע). מהי ההגדרה המדויקת של פירות האילן, נאמר שם כך: "היכי דכי שקלת לי לפירי איתיה לגוחא והדר מפיך אבל היכי דשקלת לי לפירי ליתיה לגוחא והדר מפיך כפה"א". היינו, כל שאחר נטילת הפרי מן העץ נשאר העץ גם לשנה הבאה ומאותו עץ עצמו יוצא הפרי הרי"ז פרי העץ, וכל שיכבש העץ לגמרי אחר נטילת הפירות ולשנה אחרת צומח עץ חדש. ברכתו כפה"א. וכך

6

מגדיר זאת הטור (ריש סימן רג): "וסימן לידע איזהו פרי עץ או פרי אדמה כל אילן שעושה פירות משנה לשנה נקרא פרי העץ אבל כל דבר שאין שרשיו נשארין בארץ וצריכין לזרעו בכל שנה נקרא פרי האדמה". נמצינו למדים אפוא, כי תכונתו העיקרית של האילן היא, ששרשיו נשארים תמיד גם כאשר פירותיו ניטלים ממנו, ובעתיד הוא יוציא פירות מאותו מקום שהיה למוד להוציא.

6 תכונת נוספת לו לאילן. בתוספתא דערלה (פ"ה) מובא שהאילן גודל לגובה ואילן שאר ירקות נמוכים הם. ותכונה נוספת הבאה לידי ביטוי בדברי הגמ' (תענית ה, ב) "משל למה"ר לאדם שה"ר הולך במדבר וה"ר רעב ועיף וצמא ומצא אילן שפירותיו מתוקין וצ"ל נאה וכו' אמר אילן אילן במה אברכך וכו' שיהא צילך נאה הרי צילך נאה" וכו', הרי שהצל הוא אחד מתכונותיו המיוחדות של האילן הנמנה בין מעלותיו. תכונה נוספת מובאת בשם הראשונים, שהאילן מתאפיין בכך שניתן להכריך מענפיו בארץ כדי להצמיח אילן נוסף, משא"כ בשאר ירקות. ומכאן שהאילן מתאפיין בד' תכונות מהותיות: אין גזעו מחליף, צומח הוא לגובה, משרה צל על סביבותיו וניתן להכריך ממנו בקרקע (זאת מלבד נתינת הפירות, שבה הוא שווה לשאר הצומחים).

שומה עלינו להתעמק בכל אחת מן התכונות, ולמצוא את המקביל לתכונות אלו במין האנושי, בהתאם לדברי הפסוק "כי האדם עץ השדה", וכדברי האבן עזרא והרמב"ן שם שפירשו הפסוק כפשוטו "כי חיי בן אדם הוא עץ השדה", ע"ש.

אלא שמשמתנו זו לא תהיה שלימה כמצאית ובהגדרת התכונות בלבד. אם חכמינו ז"ל קבעו שיום ט"ו בשבט הוא ראש השנה לאילנות השדה, יום בו נשפט כל אילן ואילן על קביעת גורלו לשנה הבאה, הרי שמציאת התכונות הדומות מחייבת אותנו להסיק מתוך אותה השוואה הוראה מעשית לדרכי העבודה ולעמוד על אפס קצה השגותיהם של צדיקי הדורות שכה הפליגו בסגולות היום הזה.

נעמוד על התכונה הראשונה — "אין גזעו מחליף". יודעים אנו כי הקב"ה קבע באדמה את כוח המשיכה. כל הנבראים כולם נמשכים בכוח שמיימי אל האדמה, וזהו סוד קיומם, שהרי בלי כח המשיכה אי אפשר הי' להתקיים. אך ראה זה פלא, קיומו של העץ, תלוי באפשרותם של השרשים לינוק את חיותם מן האדמה ולהעביר את החיות בכיוון הפוך מכח המשיכה ממעמקי האדמה יונקים השרשים את הלחוחית ומעבירים אותה הרחק למעלה, אל גזע העץ, ענפיו ופירותיו. ככל שהשרשים מעמיקים חדר אל הרברים הפנימיים של הארץ כן בכוחם להעלות את הניקה לצמרתו של האילן המצויה הרחק מעל לארץ.

3 כוח זה הטמון בשרשים אינו כלה לעולם. גם כאשר אין שום פרי על העץ, גם כאשר העץ משיר את עליו בעיצנמו של החורף, כשחזותו החיצונית של העץ נראית כה עלובה ומרוטה, בו בזמן מפעפעת במעמקי האדמה הלחוחית המבורכת, הממשיכה לקיים את גזעו של העץ; אותו גזע ממנו עתידים לבלבב בבוא הזמן עלים חדשים וממנו עתידים לצמוח פירות חדשים.

36 בדומה לאילן, מחונן האדם באותה תכונה ממש. כוח משיכה אדיר טבע הקב"ה בבריאה, כוח המושך את האדם לארציות, לבהמיות, לשאל תחתית. אבל האדם מסוגל בכוחו הוא להתגבר על כוח המשיכה ולהסיטו לכיוון ההפוך ממש. ישנם זמנים בהם גזע האדם משיר את עליו ומפסיק את תנובת פריו, נסיונות קשים ומרים מורידים את רוחו עד רבא. אבל, "חשב אנוש עד דכא ותאמר שוכו בני אדם", יש בו באדם את התכונה הנפלאה של אין גזעו מחליף — הגזע, השרשים, זכות אבות וחלק אלריה ממעל הם נכסים תמידיים שלעולם אינם כלים.

החידושי הר"מ זע"א היה אומר, כי בכל נפש ישראלית טמונה נקודה עמוקה של חן, אותה אי אפשר לסלק, חנה מה שאומרים "מגן אברהם". אותה נקודה טובה, השרשים העמוקים, ממשיכים לינוק כוחות קדושה גם במצבים הכי קשים, גם כאשר אין הדברים נראים כלפי חוץ, אבל המתאמץ ומתיגע ואינו נכנע לכוח המשיכה אל הארציות, גובר, ומצליח להפוך את המשיכה. אותם שרשים עמוקים מחזירים בו לחלוחית של קדושה וטהרה, לחלוחית המסוגלת לדומם את האדם לגובה, ולהצמיח עלים, פרחים ופירות.

נעבור מעתה לתכונה השניה — "הגובה". אנו מוצאים את הקומה הזקופה כאחד

13
ס

מהמאפיינים של המין האנושי. כך נאמר במס' חגיגה טז. "י' דברים נאמר בכני אדם, ג' כמלאכי השרת וג' כבהמה. ג' כמלאכי השרת יש להם דעת כמלאכי השרת ומהלכין בקומה זקופה כמלאכי השרת ומספרים בלשון הקודש כמלאכי השרת וג' כבהמה" וכו', עיי"ש.

מהלכים בקומה זקופה — מעלת האדם כמלאכים. קומה זו נמנית גם בין המעלות הנדרשות לדיינים כמבואר בסנהדרין (יז, א) "אמר ר' יוחנן אין מושיבין בסנהדרין אלא בעלי קומה" וכו'. הגמרא ב"ה (יא, א) מציינת את שבחו של הקב"ה בכך שמעשה בראשית נבראו בקומתן וכדברי ריב"ל שם "כל מעשה בראשית בקומתן נבראו לדעתן נבראו לצביונן נבראו שנאמר רכולו השמים והארץ וכל צבאם, אל תיקרי צבאם אלא צביונם".

המהרש"א בח"א (חולין ס, א) מסביר את דברי ריב"ל כך: "הנבראים עלו בכריאתן חומר וצורה ותכלית הוא שאמר בקומתן נבראו שהוא קומה וגודל חומר כל נברא, וברעתן נבראו הוא ידיעת צורה של נברא שבו ניכר ונודע כי הוא זה בצורתו, בצביונם נבראו הוא רצונם התכליתי הנראה ממנו" עכ"ד. נמצא כי "קומתם" האמורה במעשה בראשית היא ראשון המרכיבים בתומר צורה ותכלית. הקומה הגבוהה מסמלת את גדלות החומר, את האפשרויות הרבות הטמונות בקומה זו, מהם ניתן להגיע לצורה ולתכלית.

אם התכונה הראשונה "אין גזעו מחליף", מורה לנו על כוחם של השרשים והגזע להישרד ולהתגבר על כוח המשיכה, הרי שתכונת הקומה הזקופה יכולה להיחשב כשלב נוסף במעלות האילן — אדם. הקומה הזקופה היא ביטוי חיצוני לאותה התגברות פנימית. כוח היניקה משכיל להחזיר את עסיסו ולגרום לצמיחה גבוהה וזקופה. הקומה הגבוהה יכולה לשמש כעדות על היניקה הפנימית המבורכת. כך, שכל שתגדל ההתגברות על כוח המשיכה, כך תגדל היניקה וכך בהתאם תתרומם הקומה.

14
pe